

gøres relativt lidt ud af købmændene, der da også var forbavsende fåtallige i Odense. Bystyret, der ifølge titlen er bogens andet hovedtema, får en kortfattet og mere traditionel behandling, selvom der er en udmærket redegørelse for den sociale forsorg. Bogen giver i det hele taget en vel dokumenteret skildring af en levned så lav for befolkningens flertal, at vi i dag har svært ved at forstå, at det kan være rigtigt. Trange boliger, høj børnedødelighed og en alderdom i ensomhed og fattigdom. Hvordan kunne de holde det ud, spørger forfatteren selv.

De lysere sider af livet, kultur og fritid, er ikke medtaget her, men i Anne Riisings bind om kirke og skole. De savnes lidt, også fordi mange af illustrationerne vidner om, at de eksisterede. En hel del af bogens billeder er gengivelser af pyntegenstande, drikkekrus og raslebægre. Forsideillustrationen er et sjældent eksempel på et, sikkert meget realistisk, værtshusmiljø. De mange illustrationer er altså ikke helt vel tilpassede til teksten, men samtidigt illustrationsmateriale fra 1700-tallet er begrænset i Danmark. Man er, som i denne bog, oftest henvist til portrætmalerier af fremtrædende personer og fotografier af bevarede bygninger og genstande.

Sammenfattende kan siges, at forfatteren ikke har fået alting med, men har fremdraget betydningsfulde nye og forsømte områder af købstadshistorien. Det er i høj grad tiltrængt, og man må håbe, at bogen vil give inspiration til købstadshistorikere andre steder. I de mange små købstæder må en del af de her givne modeller kunne anvendes også uden adgang til edb.

Helle Linde

BENT BLÜDNIKOW OG HENRIK STEVNSBORG: København 1790. Billeder af dagliglivet. Kbh., C.A. Reitzels Forlag, 1983. 116 sider. 122 kr.

Blomstermaleren Claus Ditlev Fritsch (1765-1841) efterlod sig en del tegninger, som ligger i Kobberstiksamlingen. Der er tale om mere eller mindre skitseprægede arbejder, hentet hjem efter direkte observation på københavnske gader og pladser. Udgiverne har grupperet materialet under hovedtitlerne: Arbejdet; De arbejdsløse og de fattige; Børn, familie og ægteskab samt Sikkerhed, fred og orden. Efter en kort indledning bringes som billedtekster udelukkende citater fra den københavnske politikammerrets arkivalier fra tiden omkring 1790 – forhørsreferater såvel som kendelser. Sigtet med udgivelsen siges *ikke* at være fremlæggelsen af et egentligt »videnskabeligt« arbejde, men blot et subjektivt bud på, hvorledes København omkring 1790 kan opleves på en ny måde med bistand fra et hidtil overset kildestof. I indledningen bemærkes også, at kombinationen af tekst og billede kan være diskutabel, »ja måske undertiden forekommer lidt søgt«.

Hermed er sådan set alting sagt. Tilføjes kunne vel, at undertitlen heller ikke forekommer ganske velanbragt, når samtlige Fritsch's tegninger af helt anonyme personer absolut skal akkompagneres af strenge toner fra ordensmagten. Københavns indbyggere tilbragte vel ikke i den grad deres dagligdag i retten, og det er anmelderen en gåde, hvorfor f.eks. den pæne, mageligt hvilende unge mand på side 68 af udgiveren såvel som politikammerret netop skal tildeles tre måneders fængsel for løsgængeri. Eller den vandbærende tjenestepige på side 94, som så besynderligt skal beskyldes for tyveriet af et tørklæde – med en spand i hver hånd!

Men, hvorom alting er; hidtil ukendte billeder af dagligdagen i 1700-tallet er

altid velkomne, selvom udgiverne ret beset ikke rigtig har vidst, hvad de skulle stille op med dem. Et par stykker af blomstermalerens gadescener vil nok for fremtiden glide ind i billedredaktørernes standardrepertoire.

Anders Monrad Møller

POUL DAM: Politikeren Grundtvig. Århus, Aros, 1983. 95 s. 90 kr.

Poul Dams bidrag til Grundtvig-årets strøm af publikationer er udgivet med støtte fra Folketingets præsidium, og den omhandler da også hovedsageligt Grundtvigs holdning til den parlamentariske pluralisme. Som omfanget antyder er det ikke en særligt dybdeborende bog. Dens nok væsentligste force er de mange og meget lange citater fra Grundtvigs politisk-orienterede tidsskrift »Danskere«, der udkom som ugeblad i årene 1848-1852. Af primært materiale er dette tidsskrift så afgjort Dams væsentligste kilde, omend han meget få steder også inddrager Grundtvigs historiske foredrag »Mands Minde« fra 1838. Det kan undre, at forfatteren ikke har fundet det nødvendigt at inddrage Grundtvigs verdenshistoriske fremstillinger og hans gendigtninger af den nordiske mytologi. Som 'gammel' højskolemand må Dam jo vide, at netop højskolernes udlægning af specielt »Nordens Mythologi eller Sindbilled-Sprog« fra 1832 var politisk og politiserende. At mytologien blev udnyttet politisk er ikke ensbetydende med, at dens indhold var politisk i ordets gængse parlamentariske betydning, men indicerer, at indholdet havde politisk betydning for danskere i anden halvdel af det 19. århundrede, hvorfor det ville have været 'naturligt' at inddrage denne vinkel i en bog om den politiske Grundtvig.

Et andet og større problem omkring Dams fremstilling er metodisk og teoretisk betinget. Fremstillingen prætenderer ikke at ville give et fuldstændigt billede af personen Grundtvig. Tværtimod understreger allerede titlen, at kun een enkelt del af personen gøres til genstand for behandling. Med andre ord: den Grundtvig, der igen og igen understregede nødvendigheden af at betragte alle ting i deres respektive sammenhænge på alle livets forskellige planer, bliver i denne bog (som i mange andre) gjort til genstand for opsplnitning med efterfølgende behandling af et del-problem. Dam har end ikke forsøgt at lægge en totalitetsbetragtning 'ned over' Grundtvigs politiske synspunkter. Den politiske opfattelse betragtes isoleret fra religiøse, økonomiske, sociale, uddannelsesmæssige og videnskabsteoretiske aspekter af Grundtvigs tænkning. Metodisk er det næsten umuligt at foretage en analyse uden at foretage en opsplnitning som den Dam har foretaget. Kritikken af Dam er derfor rettet mod det faktum, at han ikke gør opmærksom på, at han har foretaget den nødvendige opsplnitning, ligesom en afsluttende opsamling og et forsøg på at opstille en totalitetsbetragtning savnes.

Problematisk er også Dams behandling af så centrale begreber i 1840'ernes politiske debat som lighed og frihed. Således hedder det, at Grundtvig gik ind for »at skaffe så mange bønder som muligt ejendomsret til den jord, de dyrkede«, ligesom det pointeres, at han støttede den lige og almindelige valgret. At postulere Grundtvig som støtte for lighedstanken på dette grundlag er i sig selv betænkeligt, men det understreger glimrende analyseniveau'et i bogen. I den grundlovgivende rigsforsamling udtalte Grundtvig i 1849, at han til det yderste ville sætte sig mod enhver tyrant, »han kalde sig nu Napoleon eller Lighedsprin-